

Recensie Maarten J. Aalders: Heeft de slang gesproken?

Heeft de slang gesproken?

Door Margriet Gosker

Gepubliceerd in Christelijk Weekblad 11 oktober 2013 61 (2013) 41,12

De kwestie Geelkerken speelde zowat een eeuw geleden, maar is diep ingedaald in het collectieve gereformeerde geheugen. Toen ik mij liet ontvallen, dat ik bezig was iets te schrijven over het boek van Maarten Aalders dat aan deze kwestie is gewijd, oogstte ik tot mijn verbazing meteen herkenning. De sprekende slang? Ja, natuurlijk. Assen 26! Ik hoefde niets uit te leggen, maar zag wel bedenkelijke gezichten. De kwestie Geelkerken is bij veel lezers van dit blad - denk ik - nog steeds een begrip, om niet te zeggen een trauma. Dergelijke kwesties en niet te vergeten de Vrijmaking in 1944 hebben mij - eerlijk gezegd - tot een oecumenisch theoloog gemaakt.

Geschorst en afgezet

De Amsterdams predikant werd in 1926 door de synode van de Gereformeerde Kerken in Nederland te Assen geschorst en afgezet, nadat er rond zijn persoon een rel was ontstaan, die vele pennen in beweging had gebracht. Zelfs Amerikaanse kranten besteedden er aandacht aan. Had de slang in Genesis 2 en 3 nu wel of niet gesproken en was dit zintuiglijk waarneembaar? Na zijn afzetting ds Geelkerken ging verder als predikant in een door hemzelf opgericht kerkgenootschap (in Hersteld Verband), dat in 1946 opging in de Nederlandse Hervormde Kerk. Het synodebesluit van Assen werd in 1967 jaren na ruim veertig jaar door de GKN (bij mijn weten niet door de kerken van de Vrijmaking) teruggenomen. Geelkerken was toen al overleden en heeft niet meer van dit eerherstel kunnen genieten. Maar er was ook te veel gebeurd...

Waar ging het over?

Ja, waar ging het over? Geloof het of niet, maar het ging eigenlijk nergens over. Dat heeft me wel verbaasd, omdat ik altijd had gedacht, dat het bij ruziënde gereformeerden tenminste nog wel ergens over gegaan was. Al lezende bekwam mij sterk het gevoel: hier ben ik niet trots op. Als het ergens over ging, dan over een bepaalde omgang met de Bijbel, waar Geelkerken een te vrije en te oecumenische geest voor had. Ds Geelkerken blijkt zich als een goede gereformeerde dominee binnen de kaders van zijn eigen tijd te hebben bewogen en hield er volstrekt geen revolutionaire ideeën op na. Hij las gewoon zijn Bijbel en stelde daar logische vragen bij, die opkomen bij iedereen die de Bijbel goed leest. Dat de slang in het paradijs niet zou hebben gesproken, had hij nooit gezegd of bedoeld. De vraag werd hem door zijn tegenstanders opgedrongen en daar paste hij voor. Koppig als hij was wenste hij niet gedwongen te worden iets te bevestigen of te ontkennen. Als hij had toegegeven, dat hij het hem ten laste gelegde had 'bedoeld noch gezegd', was het allemaal vast en zeker met een sissert afgelopen. Maar daar was Geelkerken de man niet naar. En daardoor siste die slang nog jarenlang door. Het is door Aalders allemaal zo nauwkeurig en zo boeiend beschreven, dat ik haast zin kreeg om er gillend uit weg te lopen....

Wat was het voor een man?

In een kloek boek van 585 pagina's neemt Dr. Maarten Aalders ons mee naar het strijdtoneel. Hij geeft de lezer inzicht in de feitelijke omstandigheden, die een rol hebben gespeeld bij de veroordeling, vraagt aandacht voor de (semi)-theologische en (al te) menselijk achtergronden en spitsvondigheden, maar geeft ook een visie op Geelkerken zelf. Wat was het voor een man en wat dreef hem? Tot nu toe was de aandacht altijd vooral op het de kwestie gericht. In dit boek krijgen we ook een inkijkje in de persoon en dat is nieuw. Dank zij het feit, dat Aalders toegang had tot het privé-archief van Geelkerken - dat tot nu toe nog niet openbaar was gemaakt - kon hij een helder beeld schetsen van de man zelf, zijn medestrijders (o.a.. H.C. van den Brink, E.L. Smelik, J.C. Brussaard) en zijn tegenstanders (broeder H. Marinus die een bezwaarschrift indiende en ds van Schelven bijgenaamd de paus van Amsterdam, ook wel Kajafas genoemd).

Biografie

Het is knappe biografie geworden, met veel interessante en saillante - tot nu toe onbekende- details, een bibliografie van Jan Geelkerken inclus (ik heb nooit geweten dat de man gewoon Jan heette) en met maar liefst 2295 noten. Geelkerkens afkomst en jeugd worden zo uitvoerig beschreven, dat ik soms even de weg kwijtraakte, en me afvroeg wie nu eigenlijk de zuster of de dochter van wie was. Zijn moeizame familielevens (hij werd het opperhoofd van de familie genoemd, maar lag ook voortdurend met familie in de clinch), zijn studententijd, zijn liefde voor het toneel en de krijgsmacht (theologiestudenten moesten volgens hem niet van de dienstplicht worden vrijgesteld), zijn predikantschap (hij wilde al vanaf zijn vierde jaar predikant worden en preekte al als kleuter), zijn markante maar lastige karakter en zijn oecumenische instelling, het komt allemaal uitvoerig aan bod.

Aan de VU

De beschrijving van Geelkerkens studententijd geeft een boeiend beeld van wat er leefde in de nog jonge VU zo rond de eeuwwisseling. Voor mij was nieuw, dat Geelkerken als student al artikelen schreef in een blad met de veelzeggende naam *Manus Manum Lavat*, dat toen door het VU corps en het Kamper Corps FQI gezamenlijk werd uitgegeven. Mij trof ook het gereformeerde wantrouwen tegen de internationale studentenbeweging NCSV, waar Geelkerken een warm voorstander en zelfs bestuurslid van is geweest.

Voortrekker van de oecumene

Ook het feit, dat Geelkerken een voluit oecumenische instelling had, was voor mij verrassend, al betrof het ook slechts de protestantse variant van de oecumene. In zijn tijd was de oecumenische beweging al flink op gang. In 1931 werd de *Raad van Nederlandschen Kerken voor Practisch Christendom* opgericht, en in 1935 de Oecumenische Raad Nederland. Geelkerken werd door het Hersteld Verband afgevaardigd naar de oecumenische conferentie van Faith and Order in Edinburgh 1937. Hij genoot ervan en vond het samen bidden en zingen 'zielsverheffend'. Ook Geelkerken heeft toen ervaren, dat het ambt en de sacramenten de grootste

struikelblokken waren. En dat is vandaag ook nog zo. Van 1935-1954 was Geelkerken lid van de Oecumenische Raad. Hij kan een echte voortrekker van de oecumene worden genoemd. Zijn moeder zond hem een gedicht uit 1852 van Nicolaas Beets toe, getiteld *Ontdekkingen*, dat volgens haar ook op haar zoon van toepassing was:

Ontdekkingen

Ik vond een man, een man van staal,
een man van stalen moed,
een man van onvermengd metaal -
en toch van vleesch en bloed.

Ik vond een man, met ijs omschorst,
voor lof en naspraak koel -
maar in het binnenst van zijn borst
vond ik een warm gevoel.

Ik vond een man, ten strijd gereed,
en vaardig toe te slaan -
maar schoon hij van zijn wang niet gleeed,
zag 'k in zijn oog een traan.

Ik vond een man met vrijen nek,
van eedlen geest bezield -
juist kwam hij uit zijn bidvertrek
Hij had voor God geknield.

M.J. Aalders, *Heeft de slang gesproken? Het strijdbare leven van Dr. J.G. Geelkerken (1879-1960)*, Amsterdam 2013.